

ARTUR SZPARAGA*

Tożsamość regionalna uczniów na Pomorzu Zachodnim Wyniki badań sondażowych

Regional identity of high school students in Western Pomerania Survey results

Streszczenie: Artykuł prezentuje wyniki badań sondażowych przeprowadzonych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych na temat ich tożsamości regionalnej i wiedzy o historii Pomorza Zachodniego. Celem badań było ustalenie opinii badanych na temat znaczenia wiedzy o przeszłości regionu i jej znajomości oraz poczucia ich identyfikacji z regionem. Badana była również opinia o roli szkoły w edukacji regionalnej.

Słowa kluczowe: edukacja regionalna, historia regionalna, historia lokalna, Pomorze Zachodnie

Abstract: The article presents the results of a survey conducted among high school students on their regional identity and knowledge of the history of Western Pomerania. The purpose of the survey was to determine the respondents' opinions on the importance of

* Szkoła Doktorska, Instytut Historyczny, Uniwersytet Szczeciński, artur.szparaga@phd.usz.edu.pl, ORCID: 0009-0004-3419-6862.

knowledge of the region's past and their sense of identification with the region. Their views on the role of the school in regional education were also studied.

Keywords: regional education, regional history, local history, Western Pomerania

W obliczu zachodzących procesów globalizacji warto zastanowić się nad znaczeniem tożsamości regionalnej dla współczesnej młodzieży. Jest to niezwykle ważne, gdyż jak wynika z dotychczasowej literatury poświęconej regionalizmowi, kwestia zakorzenienia jest uznawana za jedną z najważniejszych potrzeb człowieka, a relacje z regionem stanowią jeden z warunków określenia własnej odrębności i rozwoju jednostki¹. Oznacza to, że – jak pisze Danuta Konieczka-Śliwińska – „wiedza o szeroko rozumianej przeszłości regionu stanowi istotną cechę tożsamości regionalnej lub odgrywa ważną rolę w jej kreowaniu”². Na rolę wiedzy o przeszłości jako komponentu tożsamości regionalnej zwracają uwagę również inni badacze³. Przywiązanie do miejsca daje poczucie „bycia u siebie”, przekonanie o wpływie na wygląd otoczenia, a tym samym przygotowuje młodego człowieka do odpowiedzialnego podejmowania działań w życiu politycznym i społecznym na szerszą skalę⁴. Niedostateczna wiedza na temat historii regionu i powiązania z nim losów rodziny może prowadzić u młodych ludzi do wyobcowania i utrudniać proces budowania „własnego ja”.

Celem artykułu jest zaprezentowanie wyników badań dotyczących wiedzy uczniów szkół zachodniopomorskich o przeszłości regionu oraz ich stosunku do niego. Wybór terenu badań nie był przypadkowy. Pomorze Za-

¹ J. Nikitorowicz, *Edukacja międzykulturowa wobec dylematów kształtowania tożsamości w społeczeństwach wielokulturowych*, w: *Pedagogika i edukacja wobec nowych wspólnot i różnic w jednoczącej się Europie*, red. E. Malewska, B. Śliwerski, Kraków 2002, s. 274.

² Stanowiska badawcze na temat tożsamości regionalnej omówiła D. Konieczka-Śliwińska, *Regionalizm w szkolnej edukacji historycznej*, w: *Dydaktyka historii. Nowe perspektywy*, red. D. Konieczka-Śliwińska, Warszawa 2023, s. 205–206.

³ D. Hejda, *Kształtowanie tożsamości regionalnej mieszkańców Podkarpacia – zarys problematyki*, „Dydaktyka Polonistyczna” 2018, nr 4, z. 13, s. 164.

⁴ A. Horbowski, *Edukacja regionalna czynnikiem kształtowania tożsamości kulturowej*, „Nauczyciel i Szkoła” 2006, nr 3–4, s. 124.

chodnie zostało włączone w granice Polski na skutek decyzji mocarstw po drugiej wojnie światowej, a konsekwencją tej zmiany była prawie całkowita wymiana ludności, która nastąpiła w ciągu zaledwie kilku lat. Nowi mieszkańcy tego obszaru pochodzili z różnych części przedwojennego państwa polskiego i reprezentowali swoistą mozaikę kulturową, społeczną i narodowościową. Wyrwani ze swoich „małych ojczyzn” przez długi czas nie czuli silnych związków z Pomorzem Zachodnim. Potrzeba było czasu, aby mogli zakorzenić się i powiązać swoje losy z nowymi terenami⁵. Obecni uczniowie szkół ponadpodstawowych są już czwartym pokoleniem mieszkającym na Pomorzu Zachodnim. Jest to też pokolenie, które wychowuje się w świecie wszechobecnych technologii cyfrowych i coraz silniejszej globalizacji. Zasadne wydaje się zatem postawienie pytania o stosunek młodych ludzi do przeszłości własnego regionu, ale też o rolę szkoły w kształtowaniu tożsamości regionalnej.

Edukacja regionalna została wprowadzona do polskiej szkoły w postaci ścieżki międzyprzedmiotowej w wyniku reformy systemu oświaty w 1999 r. Efektem tej zmiany były liczne projekty edukacyjne, publikacje i różne formy aktywności angażujące dzieci i młodzież w poznawanie własnego miejsca zamieszkania. Po kolejnej reformie wprowadzonej w 2008 r. treści dotyczące edukacji regionalnej zostały ograniczone i włączone do poszczególnych przedmiotów. Obecnie w odniesieniu do edukacji historycznej występują one wyłącznie w kursie propedeutycznym w klasie czwartej szkoły podstawowej, a nowa podstawa programowa, obowiązująca od 2022 r., zaleca jedynie elementy regionalizmu, nie egzekwując tego odpowiednimi zapisami podstawy programowej⁶. Czy jest to właściwe rozwiązanie? Czy mając na uwadze integralny rozwój uczniów, szkoła nie powinna zadbać również o ich edukację regionalną?

⁵ M. Machalek, *Problem zakorzenienia a edukacja regionalna na Pomorzu Zachodnim*, w: *Osadnictwo polskie na Pomorzu Zachodnim 1945–1950: mity i rzeczywistość: materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Szczecińskie Towarzystwo Naukowe, Zamek Książąt Pomorskich i Archiwum Państwowe w Szczecinie, 26 kwietnia 2001 roku: praca zbiorowa*, red. K. Kozłowski, Szczecin 2002, s. 157–158.

⁶ D. Konieczka-Śliwińska, *Edukacja regionalna we współczesnej szkole podstawowej. Komentarz do najnowszej podstawy programowej z 2017 r.*, „Wiadomości Historyczne” 2018, nr 3, s. 47–50.

Inspiracją do przeprowadzenia badania były doniesienia medialne na temat spadającej liczby mieszkańców województwa zachodniopomorskiego⁷ oraz własne obserwacje autora, potwierdzające, że poza region wyjeżdżają głównie młodzi ludzie. Podejmują oni studia w wielkich ośrodkach akademickich, a po ich ukończeniu zwykle nie wracają w swoje rodzinne strony. Czy takie decyzje wynikają z braku perspektyw rozwojowych na ziemiach Pomorza Zachodniego, czy z braku więzi z tym obszarem? Pytania te były punktem wyjścia do podjęcia próby zbadania jednego z elementów tak postawionego problemu. Skoro wiedza o przeszłości stanowi cechę tożsamości regionalnej i ma istotny wpływ na jej kształtowanie, główne pytanie badawcze dotyczyło stosunku uczniów zachodniopomorskich szkół ponadpodstawowych do regionu i wiedzy o jego przeszłości. Bardziej szczegółowe pytania badawcze odnosiły się do źródeł wiedzy uczniów o przeszłości omawianego terenu, roli szkoły w historycznej edukacji regionalnej, znajomości historii własnej rodziny oraz poczucia identyfikacji z regionem.

Stan badań

Stosunek młodzieży do przeszłości od dawna był przedmiotem zainteresowania badaczy, którzy jednak posługiwali się głównie kategorią świadomości historycznej⁸. Najpełniejszy obraz zjawiska wyłania się z badań przeprowadzonych przez Janusza Rulkę w latach 70., 80. i 90. XX w.⁹ Próbą ich kontynuacji na podstawie podobnego kwestionariusza był sondaż zrobiony przez Łukasza Michalskiego w 2007 r. Objął on jednak tylko uczniów w aglomeracji warszawskiej¹⁰. Badaniami o mniejszym zasięgu realizowanymi z perspektywy dydaktyki historii zajmowali się również

⁷ L. Wójcik, *Małe bezrobocie, zarabiamy więcej, ale nasze województwo się wyludnia*, <https://gs24.pl/male-bezrobocie-zarabiamy-wiecej-ale-nasze-województwo-sie-wyludnia/ar/c1-17653351> (dostęp: 27.01.2024).

⁸ Szerzej na temat rozumienia pojęcia tożsamości regionalnej i świadomości regionalnej: D. Konieczka-Śliwińska, *Regionalizm w szkolnej edukacji...*, s. 205–206.

⁹ J. Rulka, *Przemiany świadomości historycznej młodzieży*, Bydgoszcz 1991.

¹⁰ Ł. Michalski, *Świadomość historyczna uczniów szkół ponadpodstawowych w aglomeracji warszawskiej: raport z badań*, Warszawa 2015.

inni badacze¹¹. Świadomość historyczna, ale też tożsamość uczniów były także przedmiotem zainteresowania socjologów. Badania takie, oparte na zupełnie innym katalogu pytań, przeprowadził m.in. Krzysztof Malicki w 2009 r.¹² (powtórzone w 2015 r.)¹³.

Należy jednak zaznaczyć, że powyższe badania dotyczą świadomości historycznej bądź tożsamości historycznej uczniów w odniesieniu do historii narodowej. Brakuje natomiast na gruncie historyczno-dydaktycznym badań na temat świadomości regionalnej uczniów. Wyjątkiem są badania Małgorzaty Chen-Winclawskiej dla Torunia¹⁴ oraz jedyne całościowe opracowanie Izabeli Lewandowskiej dotyczące Warmii i Mazur¹⁵. Warto odnotować, że zainteresowanie problematyką edukacji regionalnej pojawiało się też na gruncie pedagogiki¹⁶ czy geografii¹⁷. Niestety podobnych badań dla Pomorza Zachodniego w przeszłości nie przeprowadzano.

Metodologia badań

Badanie z założenia miało być pilotażem przyszłych, pogłębionych projektów. Zostało zrealizowane w ramach aktywności w studenckim Kole Naukowym Młodych Historyków US i bez nakładów finansowych, co w znacznym stopniu wpłynęło na jego zakres. Ankieta została przeprowadzona

¹¹ Między innymi A. Suchoński, *Historia Polski Ludowej w świadomości abiturientów szkół średnich (na przykładzie woj. opolskiego)*, „Wiadomości Historyczne” 1986, nr 1, s. 56–65; A. Fic, J. Wojdon, *Obraz Polski w narracjach dolnośląskich maturzystów*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2017, nr 2, s. 13–29.

¹² K. Malicki, *Pamięć przeszłości pokolenia transformacji*, Warszawa 2012.

¹³ Idem, *Szkolna edukacja historyczna a postawy młodych Polaków wobec przeszłości*, w: *Historia. Pamięć. Świadomość*, red. A. Klarman, Wrocław–Warszawa 2021, s. 283–300.

¹⁴ M. Chen-Winclawska, *Z badań nad poziomem wiedzy historycznej uczniów o swoim regionie*, „Wiadomości Historyczne” 1983, nr 1, s. 66–70.

¹⁵ I. Lewandowska, *Historyczna świadomość regionalna. Z badań nad młodzieżą licealną Warmii i Mazur*, Olsztyn 2003.

¹⁶ A. Szwarz, *Edukacja regionalna w opinii uczniów szkół podstawowych – komunikat z badań*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici” 2022, nr 1, z. 456, s. 79–97.

¹⁷ K. Dacy-Ignatiuk, *Metoda ankietowa jako narzędzie zbierania informacji wśród nastolatków na temat edukacji regionalnej w mieście Tychy*, „Prace Komisji Edukacji Geograficznej” 2016, t. 16, s. 143–155.

w okresie 15 listopada–6 grudnia 2023 r. Wzięło w niej udział 792 uczniów szkół ponadpodstawowych z województwa zachodniopomorskiego (Szczecin, Stargard, Świnoujście, Pyrzyce, Goleniów). Była to zatem wystarczająco duża próba badawcza, aby móc sformułować wiarygodne wnioski¹⁸.

Wybór do badania uczniów z tego poziomu edukacyjnego wynikał z przyjęcia założenia, że z powodu wieku mają oni już całkiem spory bagaż wiedzy historycznej, a także w świadomy sposób potrafią określić swój stosunek do regionu. Ze względu na ograniczony charakter i specyfikę badania dobór próby badawczej opierał się nie tyle na założeniach naukowych, ile na pomocy i życzliwości nauczycieli, którzy rozdali ankiety w swoich klasach. Wsparcia udzielili również przebywający na praktykach dydaktycznych studenci historii studiów drugiego stopnia na Uniwersytecie Szczecińskim.

Badana grupa była zróżnicowana wewnętrznie – 339 ankietowanych osób to mieszkańcy Szczecina, natomiast 441 respondentów pochodziło z mniejszych miejscowości; 12 uczestników ankiety nie określiło wielkości miejscowości, w której żyło. Wśród ankietowanych było 418 dziewcząt i 365 chłopców – 9 osób nie udzieliło odpowiedzi na pytanie o płeć. Uczniami liceów ogólnokształcących było 666 badanych, 118 było uczniami techników, 8 uczniów nie wskazało z kolei poziomu szkoły. Ankietowani uczęszczali do różnych klas – 277 osób to uczniowie z klasy pierwszej, 207 drugiej, 164 trzeciej, 84 czwartej i 50 osób z klasy piątej (dotyczy tylko technikum)¹⁹. Dziesięcioro respondentów nie określiło poziomu klasy, do której chodziło. Do wyników łącznych w poszczególnych pytaniach brane były wszystkie udzielone na nie odpowiedzi. Do wyznaczenia korelacji między wielkością miejscowości/wsi, typem szkoły i poziomem klasy a liczbą udzielonych odpowiedzi były brane zaś wyłącznie ankiety, w których uczniowie wypowiedzieli się na wymienione pytania w metryczce.

¹⁸ Według Mieczysława Łobockiego na potrzeby pedagogiczne wiarygodność wnioskowania jest zapewniona przez dużą próbę, którą stanowi zbiór co najmniej 100 osób. Por. M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, wyd. 5, Kraków 2006, s. 182.

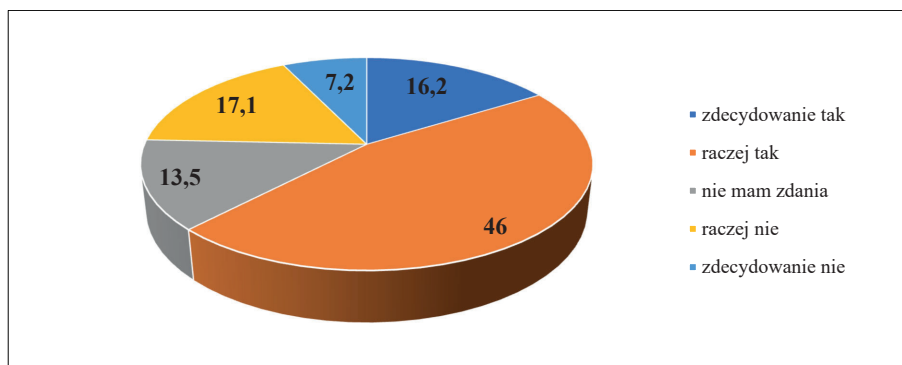
¹⁹ W przypadku obliczeń procentowych dla klasy piątej technikum sześć ankiet nie było branych pod uwagę ze względu na równoznaczne określenie liceum ogólnokształcącego jako typu szkoły.

Kwestionariusz ankiety został przygotowany w formie elektronicznej z wykorzystaniem aplikacji Microsoft Forms, a następnie rozesłany mailowo do współpracujących nauczycieli, którzy udostępniali ją swoim uczniom. Z góry zostało przyjęte założenie, że ankieta nie może być zbyt mocno rozbudowana, dlatego że w większości przypadków uczestnicy będą udzielali odpowiedzi, używając własnych telefonów komórkowych. Tylko w pojedynczych przypadkach udało się przeprowadzić ankietę w pracowni komputerowej. Innym istotnym ograniczeniem był czas przeznaczony na jej wypełnienie, co miało duże znaczenie dla nauczycieli, którzy zgodzili się poświęcić część swojej lekcji na przeprowadzenie ankiety. Zwykle uczniowie potrzebowali na jej wypełnienie około 12–18 minut. Należy jednak zauważyć, że nie wszyscy respondenci udzielili odpowiedzi na wszystkie pytania (różnice zostały uwzględnione przy opisie danych przy poszczególnych wykresach).

Ankieta składała się z 37 pytań merytorycznych oraz metryczki. Część pytań wymagała zaznaczenia jednej odpowiedzi z podanej puli, wybrania maksymalnie trzech odpowiedzi albo miała charakter otwarty. Pytania zostały pogrupowane według następujących kategorii: pytania o ocenę wiedzy historycznej na temat regionu, pytania o źródła tej wiedzy, pytania weryfikujące wiedzę o historii regionu, pytania o ostatnio odwiedzone miejsca na Pomorzu Zachodnim, pytania o poczucie swojej przynależności, pytania o związki rodzinne z Pomorzem Zachodnim.

Wyniki badań

Pierwsze pytanie dotyczyło opinii uczniów na temat przydatności dla nich wiedzy o zamieszkiwanym regionie. Wyniki odpowiedzi zostały zestawione na wykresie 1.

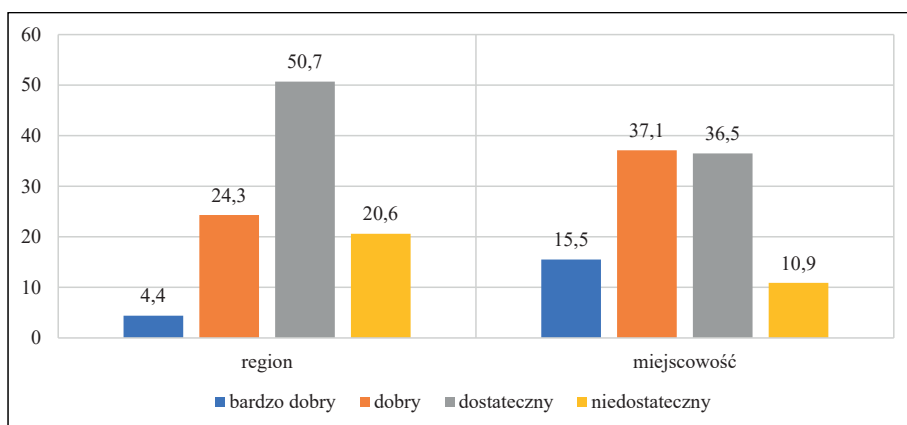
Wykres 1. Wyniki procentowe odpowiedzi uczniów na pytanie o ocenę przydatności wiedzy o zamieszkiwanym regionie (n = 791)

Większość ankietowanych uczniów odpowiedziała na to pytanie „zdecydowanie tak” lub „raczej tak”. Łącznie wiedzę o regionie oceniło jako przydatną 58,2% respondentów. Widoczne są niewielkie różnice między poszczególnymi kategoriami badanych. O ile wielkość miejscowości nie ma istotnego znaczenia, o tyle w przypadku uczniów techników można odnotować wyższy odsetek osób, które są przekonane o przydatności wiedzy o regionie. Nie są to jednak różnice istotne, a zważywszy, że ilościowo udział uczniów techników w badaniu był niewielki, można uznać, że opinie uczniów obu typów szkół są porównywalne.

O wiele większa jest natomiast różnica między odpowiedziami uczniów klas pierwszych oraz czwartych i piątych. W pierwszej grupie odpowiedzi pozytywnej udzieliło 64,6%, a w drugiej tylko 47,8% z nich. Wyjaśnienie tej różnicy wymaga dalszych, pogłębionych badań. Jedną z hipotez, jakie można roboczo przyjąć, jest założenie, że jest to efekt oddziaływania szkoły podstawowej, w której uczniowie częściej spotykają się z treściami regionalnymi i stąd większa świadomość ich znaczenia. W szkole ponadpodstawowej treści dotyczące regionu nie są utrwalane ani pogłębiane, dlatego z biegiem czasu ulegają zapomnieniu. Nie bez znaczenia jest też zmiana priorytetów i większa koncentracja uwagi starszych uczniów na przedmiotach maturalnych. Można też sformułować inną hipotezę. Maturzyści są bardziej zainteresowani perspektywami własnego rozwoju po ukończeniu

szkoły średniej, a tych często nie wiążą z Pomorzem Zachodnim czy z zamieszkiwaną miejscowością. Może to wpływać na spadek zainteresowania przeszłością regionu. Takie wnioski wydają się uprawnione w świetle badań Alberta Terelaka na temat tożsamości regionalnej mieszkańców Szczecina przeprowadzonych w 2015 r.²⁰

Kolejne pytania dotyczyły oceny wiedzy o regionie oraz własnej miejscowości posiadanej przez badanych. Procentowe zestawienie odpowiedzi prezentuje wykres 2.

Wykres 2. Wyniki procentowe odpowiedzi uczniów na pytanie o samoocenę poziomu wiedzy na temat historii Pomorza Zachodniego i zamieszkiwanej miejscowości (n = 791, n = 792)

Większość respondentów oceniła poziom swojej wiedzy o regionie jako dostateczny (50,7%), a prawie co czwarty uczestnik badania uznał ten poziom za dobry. Tylko nieliczni badani wybrali kategorię „bardzo dobry”. W uzyskanych wynikach zwraca uwagę wysoki odsetek osób, które uważały, że ich poziom wiedzy jest niedostateczny (20,6%).

²⁰ A. Terelak, *Szczecin w świadomości jego mieszkańców. Perspektywa zakorzenienia*, „Opuscula Sociologica” 2017, nr 2 (20), s. 68; por. także: *Tożsamość regionalna mieszkańców województwa zachodniopomorskiego. Raport z badań eksploracyjno-diagnostycznych*, Szczecin 2012, http://www.ois.wzp.pl/attachments/article/103/tozsamosc_z_aneks.pdf.

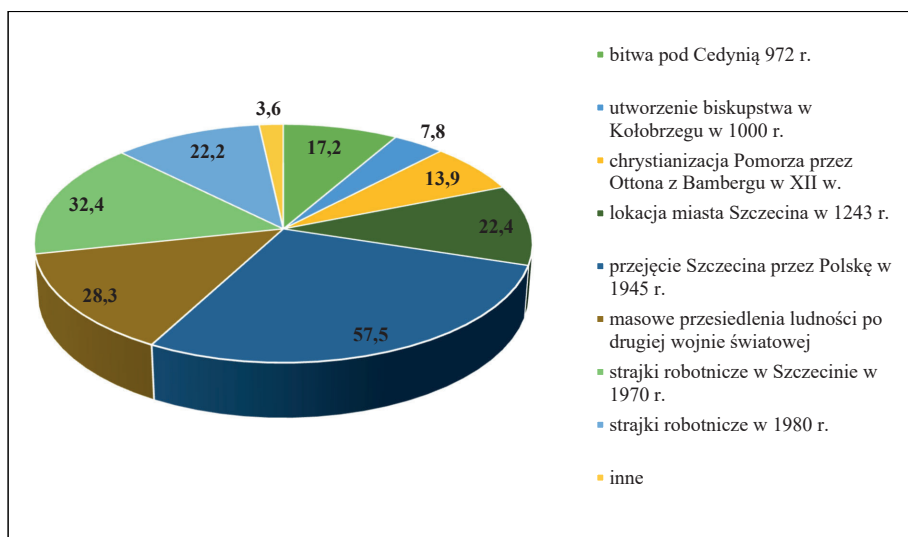
Nie widać istotnych różnic między uczniami liceum i technikum. Widoczna jest natomiast różnica w odpowiedziach między uczniami młodszymi i starszymi. Ci pierwsi nieco wyżej oceniają poziom swojej wiedzy o regionie, choć dominuje ocena dostateczna (49,5%). Co piąty uczeń technikum ocenił natomiast swój poziom wiedzy o regionie jako niedostateczny (24,6%), co można interpretować jako wyraz wysokiej świadomości badanej młodzieży. Różnice w wynikach samooceny są w znacznym stopniu pochodną przedstawionych wcześniej uwarunkowań.

Znacznie lepiej wypadła samoocena poziomu wiedzy respondentów na temat historii własnego miasta lub wsi. Pozytywnej samooceny dokonało blisko 90% respondentów (15,5% uznało, że jest to poziom bardzo dobry, 37,1% – poziom dobry, 36,5% – poziom dostateczny). Jedyne 10,9% badanych stwierdziło, że ich wiedza w tym zakresie zasługuje na ocenę niedostateczną. Jest to zatem wyraźna różnica potwierdzająca, że dla współczesnych uczniów ważniejszym punktem odniesienia jest dana miejscowość niż region. Może być również tak, że informacje na temat przeszłości danej miejscowości są łatwiej dostępne niż te, które dotyczą całego regionu. Tę tezę należy jednak podać w wątpliwość po uwzględnieniu różnic w odpowiedziach udzielonych na to pytanie przez uczniów ze Szczecina i z mniejszych miejscowości. Okazuje się bowiem, że ci pierwsi niżej oceniają swoją wiedzę niż pozostali. Jest to tym bardziej intrygujące, że właśnie na temat historii Szczecina można łatwo znaleźć ogromną ilość informacji w sieci oraz w bibliotekach.

W kontekście wyników odpowiedzi na powyższe pytanie interesujące byłoby ustalenie, co uczestnicy badania rozumieją przez pojęcie wiedzy o historii własnej miejscowości i jaki faktyczny zasób wiedzy uznają za przynajmniej wystarczający. Zweryfikowanie tej kwestii jest oczywiście możliwe, ale wymaga budowy odpowiednich narzędzi i poszerzonej diagnostyki.

Podobnie jak w poprzednich pytaniach, widoczna jest wyraźna różnica między wskazaniami uczniów młodszych i starszych na korzyść pierwszej grupy, co też można interpretować jako efekt częstszego odwoływania się do historii lokalnej w trakcie edukacji szkolnej i/bądź obecności tej tematyki w środowisku ucznia.

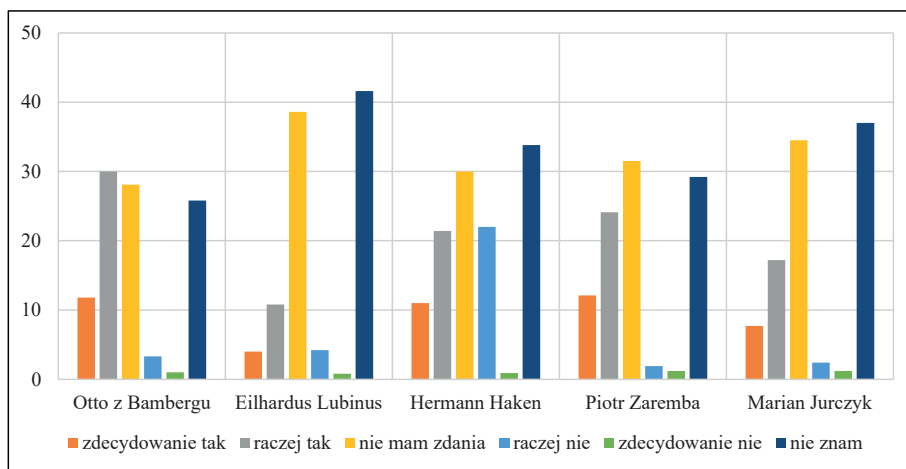
Kolejnym zadaniem respondentów było wskazanie jednego wydarzenia spośród ośmiu podanych, które w ich ocenie miało przełomowe znaczenie dla historii Pomorza Zachodniego. Szczegółowe zestawienie wyników znajduje się na wykresie 3.

Wykres 3. Wyniki procentowe odpowiedzi uczniów na pytanie o przełomowe wydarzenia w historii Pomorza Zachodniego (n = 792)

Ponad połowa uczniów określiła jako ważne wydarzenie przejęcie Szczecina przez Polskę w 1945 r. (57,5%). Dla blisko jednej trzeciej osób przełomem w historii regionu były strajki robotnicze w Szczecinie w 1970 r. (32,4%). Nieco mniej respondentów za takie uznało masowe przesiedlenia ludności po drugiej wojnie światowej (28,3%). Wysokie wyniki w przypadku wskazania wydarzeń z historii współczesnej mogą być spowodowane większym naciskiem na te treści w podstawie programowej przedmiotów historia oraz historia i teraźniejszość od dłuższego czasu.

W kolejnych pytaniach poproszono uczniów, aby ocenili znaczenie podanych postaci dla historii Pomorza Zachodniego. Wykres 4 przedstawia te wyniki w sposób zbiorczy.

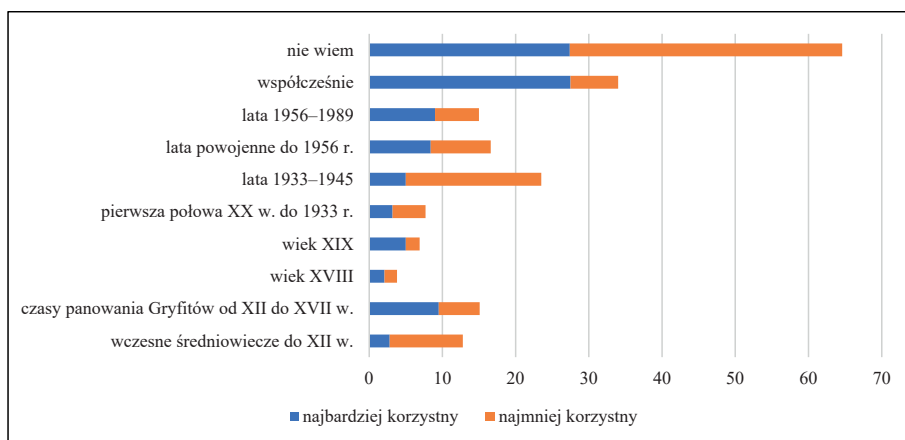

Wykres 4. Wyniki procentowe odpowiedzi uczniów na pytanie o ocenę zasług wybranych postaci historycznych dla Pomorza Zachodniego (n = 780, n = 778, n = 780, n = 777, n = 779)

Uczniowie najwyżej ocenili zasługi Ottona z Bambergu („zdecydowanie tak” i „raczej tak” – 41,8%), Hermana Hakena („zdecydowanie tak” i „raczej tak” – 33,4%) oraz Piotra Zaremby („zdecydowanie tak” i „raczej tak” – 36,2%). W przypadku Eilhardusa Lubinusa większość respondentów stwierdziła, że nie zna tej postaci lub trudno im się na jej temat wypowiedzieć – odpowiedź „nie mam zdania” wybrało 38,6%, 41,6% uczniów nie ma z kolei wiedzy na temat tej postaci. Podobnie jest z Marianem Jurczykiem, na temat którego zdania nie ma 34,5%, a nie słyszało o nim 37,0% uczniów²¹. Prawdopodobnie uczniowie rzadko spotykają nazwiska wymienionych osób w czasie edukacji szkolnej, a to wpływa na trudność w ocenie ich wkładu w rozwój Pomorza Zachodniego w przeszłości. Z podanej listy na lekcjach historii i w podręcznikach szkolnych pojawiają się tylko Otto z Bambergu i Marian Jurczyk.

²¹ W przypadku Mariana Jurczyka mógł teoretycznie wystąpić problem dotyczący oceny tej postaci występującej w dwóch rolach – przywódcy strajku w 1980 r. i działacza „Solidarności” oraz prezydenta Szczecina w latach 1998–2000 i 2002–2006.

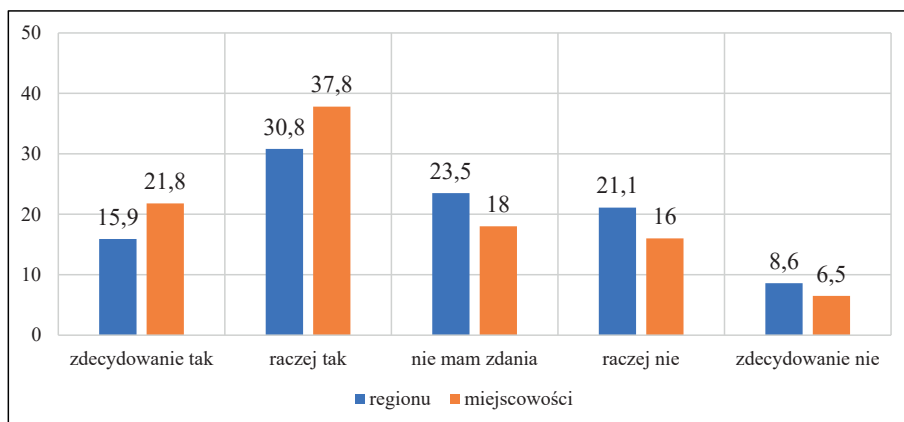
Następne pytania wymagały od uczestników ankiety oceny wymienionych okresów pod kątem ich pozytywnego lub negatywnego wpływu na rozwój Pomorza Zachodniego. Wyniki zostały przedstawione na wykresie 5.

Wykres 5. Wyniki procentowe odpowiedzi uczniów na pytanie o ocenę podanych okresów w historii Pomorza Zachodniego (n = 777, n = 772)

Większość osób najwyżej oceniła współczesność (27,5%), ale jednocześnie co czwarty uczeń nie wie, który okres w historii był najkorzystniejszy dla rozwoju Pomorza Zachodniego. Podobnie przedstawiają się wyniki odpowiedzi na pytanie o okres, który miał negatywny wpływ na region. W tym przypadku jeszcze więcej, bo ponad jedna trzecia ankietowanych nie potrafiła wskazać jednoznacznej odpowiedzi. Blisko co piąty uczeń uznaje, że lata 1933–1945, czyli okres rządów Adolfa Hitlera w Niemczech i drugiej wojny światowej, były najmniej korzystne. Dla 10% osób z kolei było to wczesne średniowiecze do XII w.

W kontekście całego badania szczególnie interesujące są odpowiedzi na pytanie, czy uczniowie są zainteresowani przeszłością i czy chcą poznawać historię regionalną i lokalną. Wyniki prezentuje wykres 6.

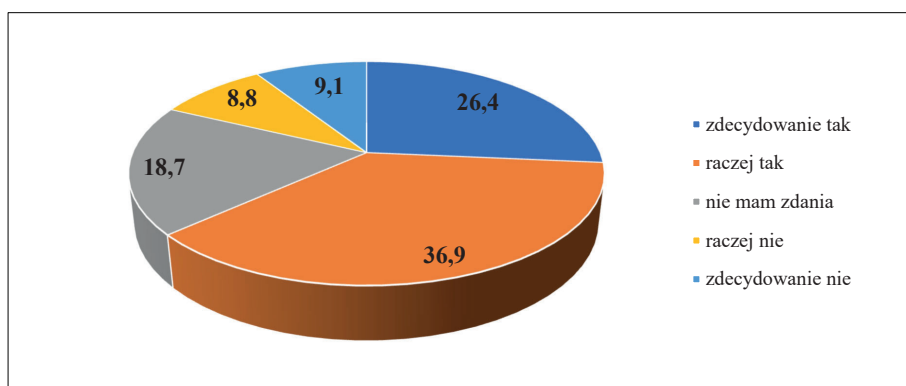
Wykres 6. Wyniki procentowe odpowiedzi uczniów na pytanie o chęć pogłębienia wiedzy na temat historii regionu i historii swojej miejscowości (n = 791, n = 789)

Niespełna połowa badanych uczniów wyraża chęć pogłębienia swojej wiedzy na temat Pomorza Zachodniego. Odpowiedź „zdecydowanie tak” wskazało 15,9%, a „tak” – 30,8% ankietowanych (razem 46,7% badanych). Jednocześnie co czwarty ankietowany nie miał na ten temat zdania, a około 30% uznało, że taka wiedza nie jest im potrzebna (odpowiedź „zdecydowanie nie” – 8,6%). Nie widać istotnych różnic między uczniami starszymi i młodszymi w kwestii zainteresowania poznawaniem historii regionalnej (odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „tak” wybrało łącznie 46,3% uczniów ostatnich klas i 45% uczniów klas pierwszych). Widoczna jest natomiast przewaga osób niezdecydowanych wśród uczniów młodszych.

Nieco inaczej przedstawiają się opinie uczniów na temat chęci poznawania historii własnej miejscowości (wykres 6). Pozytywnie do tej kwestii odniosła się większość badanych – 59,6% (w tym „zdecydowanie tak” – 21,8% i „tak” – 37,8%). Przeciwnie stanowisko wyraziło 32,5% badanych, w tym 16,0% wybrało odpowiedź „zdecydowanie nie” i 6,5% „nie”. Mniej niż co piąty badany nie miał na ten temat zdania. W tym wypadku zwracają uwagę różnice między odpowiedziami uczniów klas pierwszych i klas ostatnich. Młodszy deklaruje większe zainteresowanie poznaniem historii swojej miejscowości (56,5% badanych w stosunku do 50,7%).

Warto zauważyć, że więcej uczestników badania deklaruje zainteresowanie poznawaniem historii miejscowości niż regionu. Podobna różnica występuje, gdy porównamy odpowiedzi negatywne – około 20% respondentów to osoby niezainteresowane poznawaniem historii swojej miejscowości, blisko 30% z kolei to uczniowie niezainteresowani regionem.

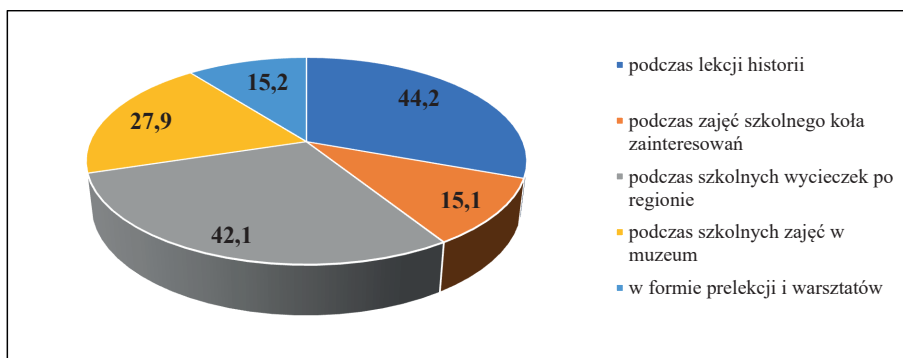
Następne zadanie wiązało się z poznaniem opinii uczestników na temat roli szkoły jako miejsca przekazywania uczniom wiedzy historycznej o regionie (wykres 7).

Wykres 7. Wyniki procentowe odpowiedzi uczniów na pytanie, czy wiedza o historii regionu powinna być przekazywana w szkole (n = 791)

Wyraźna jest przewaga odpowiedzi pozytywnych (63,3%, w tym 26,4% to odpowiedzi „zdecydowanie tak”, a 36,9% – „tak”). Blisko jedna piąta uczestników nie ma zdania na ten temat lub nie widzi potrzeby przekazywania wiedzy o historii regionu w szkole. Nie ma większych różnic między respondentami ze Szczecina i pozostałych miejscowości. Łącznie 65,4% uczniów ze szkół w Szczecinie oraz 61,6% z pozostałych miejscowości uważa, że wiedza na temat historii powinna być przekazywana w szkole (odpowiedzi „zdecydowanie tak” lub „raczej tak”). W podobny sposób odpowiedziała większość uczniów liceum ogólnokształcącego („zdecydowanie tak” i „raczej tak” – 61,1%), ale w przypadku uczniów technikum odsetek tych wskazań był jednak wyższy (74,6%). Nie wystąpiły istotne różnice między uczniami młodszymi i starszymi.

Uczniowie zostali też poproszeni o określenie, które z podanych metod przekazywania informacji byłyby dla nich atrakcyjne. Spośród podanych opcji można było wybrać maksymalnie trzy metody. Uzyskane wyniki ukazuje wykres 8.

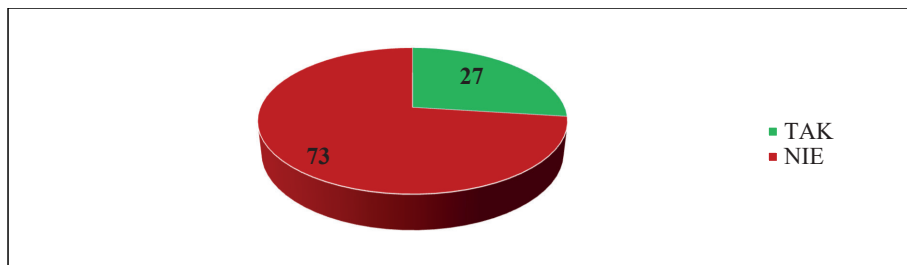

Wykres 8. Wyniki procentowe odpowiedzi na pytanie o preferowany sposób pozyskiwania wiedzy o historii regionu w szkole (n = 792)

Zdaniem respondentów najbardziej adekwatne sposoby przekazywania im treści historycznych to lekcje historii (44,2%) oraz wycieczki po Pomorzu Zachodnim (42,1%). Co piąty ankietowany za atrakcyjną formę przekazu uznał zajęcia w muzeum (27,9%). Tylko 15,1% uczniów byłoby zainteresowanych zdobywaniem wiadomości o historii regionu podczas szkolnego koła zainteresowań, a 15,2% w czasie prelekcji i warsztatów. Niskie wskazania dotyczące kół zainteresowań mogą wynikać z tego, że udział w nich wiąże się z poświęceniem przez uczniów wolnego czasu. Być może też nie wszyscy badani wiedzieli, jak rozumieć „prelekcje i warsztaty” (zazaczyło je 16,1% licealistów i tylko 9,3% uczniów techników), a być może one również skojarzyły im się z koniecznością poświęcenia na udział w nich wolnego czasu.

W ostatnich latach instytucją, która najbardziej rozwinęła różne formy edukacji, są muzea. Na kształt oferty, jaką adresują do szkół, w decydującym stopniu wpływa profil danego muzeum, ale w przypadku Pomorza Zachodniego akurat wszystkie placówki muzealne mają mniej lub bardziej

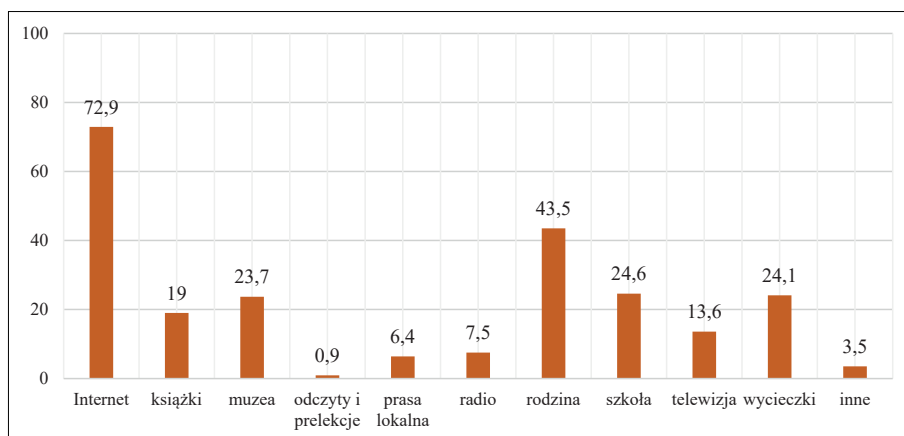
rozbudowane programy edukacyjne na temat historii regionalnej i lokalnej. Interesujące było zatem sprawdzenie, czy młodzież korzysta z ich oferty. Wyniki ukazuje wykres 9.

Wykres 9. Wyniki procentowe odpowiedzi na pytanie o wizyty w muzeum lub miejscu pamięci na terenie Pomorza Zachodniego (n = 782)

Zdecydowana większość badanych wskazała w ankiecie, że nie była w ostatnim roku w żadnej placówce muzealnej w Szczecinie ani w innych muzeach lub miejscach pamięci na terenie Pomorza Zachodniego. Natomiast co czwarty uczeń deklarował, że odwiedził takie placówki, choć tylko pojedyncze osoby podały, jakich konkretnie muzeów zbiory widziały. Było to pytanie otwarte, dlatego zapewne większość respondentów nie podała konkretnego przykładu. Warto też dodać, że nie ma istotnych różnic w kwestii zwiedzania muzeów między uczniami ze Szczecina („tak” – 27,7%, „nie” – 72,0%) i z pozostałych miejscowości („tak” – 26,1%, „nie” – 73,0%), choć nieco częściej chodzą do nich uczniowie liceów („tak” – 28,1% i „nie” – 71,3%) niż techników („tak” – 18,6%, „nie” – 80,5%).

Kolejne pytanie dotyczyło najczęściej wykorzystywanych źródeł wiedzy o przeszłości Pomorza Zachodniego (wykres 10). Uczniowie z podanych możliwości mogli wskazać maksymalnie trzy.

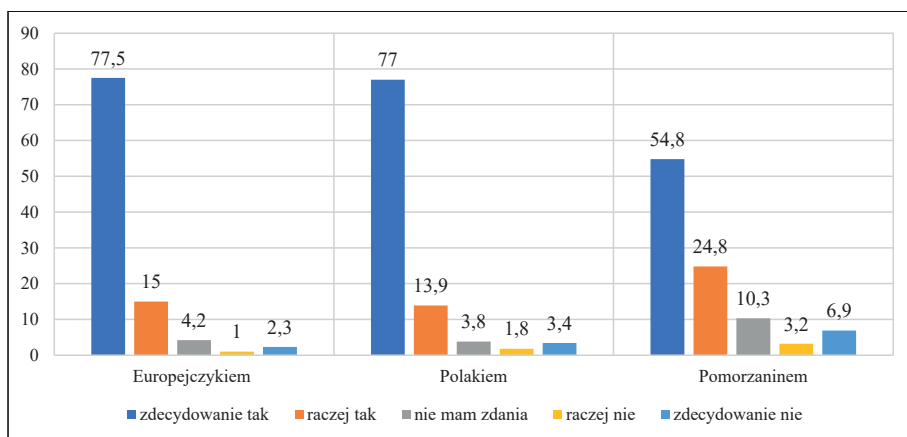

Wykres 10. Wyniki procentowe odpowiedzi na pytanie o najczęściej wykorzystywane źródła wiedzy na temat historii region (n = 792)

Podstawowym źródłem wiedzy uczniów o regionie jest Internet. Wskazało go blisko trzy czwarte ankietowanych. Drugie miejsce zajęła rodzina, którą zaznaczyło 43,5% badanych. Na dalszych miejscach znalazły się szkoła (24,6%), wycieczki (24,1%) oraz muzea (23,7%). Odpowiedzi uczniów mogą świadczyć, że mimo szczątkowej wręcz obecności edukacji regionalnej w zapisach podstawy programowej przynajmniej część nauczycieli jednak podejmuje na lekcjach zagadnienia związane z historią regionalną. Co czwarty badany wymienił wycieczki i wizyty w muzeach. W ankiecie nie było pytania weryfikującego, kto był ich organizatorem (szkoła czy były to aktywności indywidualne organizowane np. przez rodziców). Takie źródła wiedzy jak książki (19,0%), telewizja (13,6%), radio (7,5%) czy prasa lokalna (6,4%) były wymieniane znacznie rzadziej. Choć nie zarysowały się istotne różnice między poszczególnymi grupami badanych, zwraca uwagę to, że uczniowie najstarszych klas chętniej wskazywali prasę lokalną (8,2%) niż ich koledzy z klas młodszych (1,4%). Ta różnica może wynikać z dojrzałości i zainteresowań starszych uczniów szeroko rozumianą problematyką regionalną, ale może też odzwierciedlać zmiany cywilizacyjne skutkujące większym przywiązaniem młodszych do mediów cyfrowych. Natomiast młodszy uczniowie znacznie częściej niż starsi podawali rodzi-

nę jako źródło wiedzy o historii regionalnej (klasy pierwsze: 28,5%, klasy czwarte i piąte: 18,7%).

Kolejna grupa pytań dotyczyła kwestii własnej identyfikacji badanych (wykres 11, 12a, 12b). Uczestnicy mieli ustosunkować się do każdej z podanych opcji (bycie Europejczykiem, Polakiem, mieszkańcem Pomorza Zachodniego oraz szczecinianinem lub mieszkańcem innej miejscowości). Uczniowie, którzy zaznaczyli opcję „nie jestem szczecinianinem”, byli od razu przekierowywani do kolejnego pytania, które dotyczyło identyfikacji z daną miejscowością (wykres 12b).

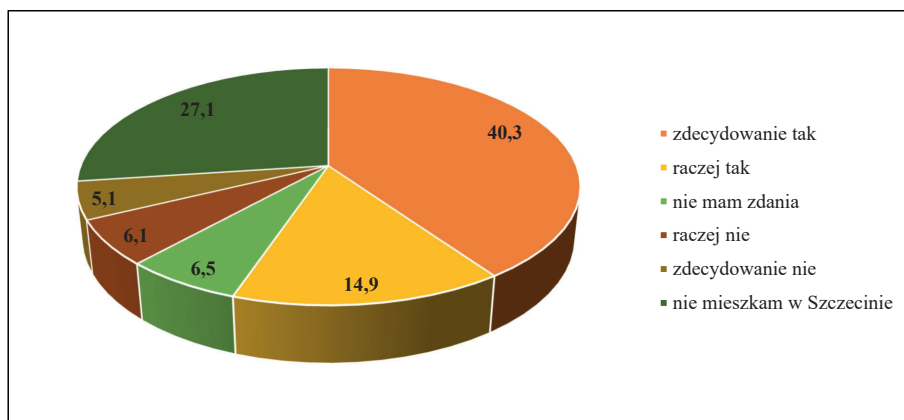

Wykres 11. Wyniki procentowe odpowiedzi uczniów na pytanie o własną identyfikację (n = 785, n = 784, n = 783)

Ponad 90% respondentów czuje się Europejczykiem i Polakiem, przy czym najwięcej osób wybrało odpowiedź „zdecydowanie tak” (odpowiednio 77,5% i 77%). Zwraca uwagę niewielki odsetek osób, które nie mają w tych kwestiach zdania (odpowiednio 4,2% i 3,8%), a jeszcze mniej badanych udzieliło odpowiedzi negatywnej (odpowiednio 3,3% i 5,2%). Komentarza wymaga zwłaszcza drugi wynik. Czterdzieści jeden osób zaznaczyło, że nie czuje się Polakiem. Zgodnie z informacjami uzyskanymi od nauczycieli w klasach, w których przeprowadzano ankietę, nie było cudzoziemców. Na Pomorzu Zachodnim mieszkają jednak mniejszości narodo-

we, m.in. dość liczna mniejszość ukraińska²². W ankiecie ten fakt nie został uwzględniony, gdyż zabrakło kategorii „inna narodowość”. Niezależnie od opisanej nieścistości nie można jednak wykluczyć, że część osób, które nie identyfikują się jako Polacy, może również nie utożsamiać się z żadną inną narodowością. Trudniejszym zadaniem okazało się określenie własnej identyfikacji z regionem. Blisko 90% badanych wskazało, że czuje się Pomorzanie, ale siła tego twierdzenia była znacznie słabsza niż w odniesieniu do kategorii Europejczyka i Polaka („zdecydowanie tak” – 54,8%, „raczej tak” – 24,8%). Co dziesiąty badany nie miał w tej kwestii zdania i tyle samo respondentów odpowiedziało negatywnie („nie” – 3,2% i „zdecydowanie nie” – 6,9%).

Szczególnie interesujące okazały się wyniki odpowiedzi na pytanie o identyfikację ze Szczecinem.

Wykres 12a. Wyniki procentowe odpowiedzi uczniów na pytanie o identyfikację z miastem Szczecinem (n = 785)

W przypadku pytania, „czy czujesz się szczecinianinem”, blisko 55% uczniów odpowiedziało pozytywnie („zdecydowanie tak” – 40,3%, „raczej

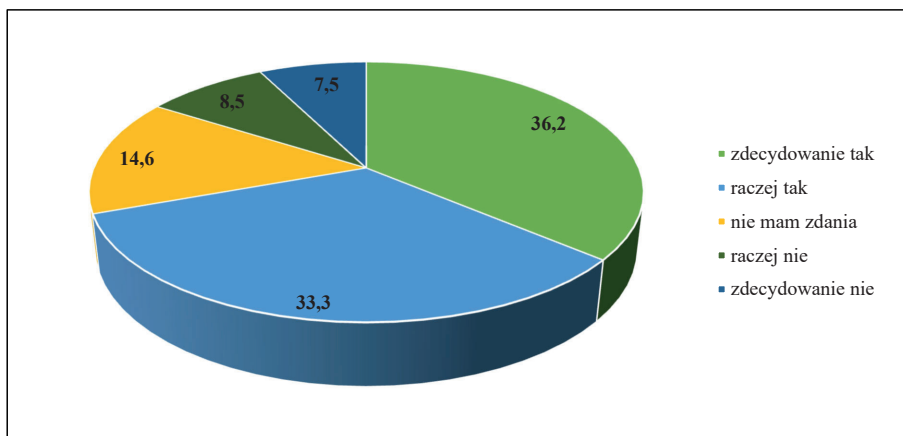
²² Chodzi tutaj o potomków przesiedleńców z akcji „Wisła”, a nie uchodźców wojennych.

tak” – 14,9%). Co ciekawe, tylko 67,2% z nich jest mieszkańcami Szczecina (dane z metryczki). Oznacza to, że pozostali respondenci (32,8%) również odczuwają związek z tym miastem, choć w nim nie mieszkają. Ta szczególna sytuacja może dotyczyć osób, które nie są stałymi mieszkańcami Szczecina, ale przebywają w nim okresowo, np. w związku z edukacją w szkołach średnich. Taka forma pobytu mogła okazać się wystarczająca do tego, żeby ci młodzi ludzie poczuli związek z największym miastem regionu.

Warto odnotować, że poczucie identyfikacji ze Szczecinem jest wyższe wśród licealistów (54,9%) niż u uczniów techników (45,1%). Ci ostatni również nieco częściej deklarowali, że nie mają zdania w tej kwestii – co dziesiąty respondent w porównaniu z 6% uczniów liceów. Jeszcze wyraźniejsze różnice widać między odpowiedziami najmłodszych i najstarszych badanych. Dla 64,2% uczniów klas pierwszych i zaledwie 35,1% uczniów klas czwartych liceum i piątej technikum poczucie związku ze Szczecinem jest oczywiste. Nie ma wystarczających danych, które tłumaczyłyby taki wynik. Być może w ocenie uczniów ostatnich klas szkół średnich stolica województwa zachodniopomorskiego traci na atrakcyjności i młodzi ludzie nie wiążą z nią swojej przyszłości. Stojąc przed dylematem wyboru dalszej drogi, w tym przed decyzją wyboru miejsca studiów wyższych, częściej biorą pod uwagę wyjazd w inne regiony kraju. Taką interpretację mogą potwierdzać również inne badania²³. Powyższa kwestia wymaga niewątpliwie dalszej analizy.

Kolejne pytanie dotyczyło identyfikacji z własną miejscowością i było adresowane do respondentów, którzy nie mieszkają w Szczecinie. Zestawienie wyników odpowiedzi na to pytanie pokazuje wykres 12b.

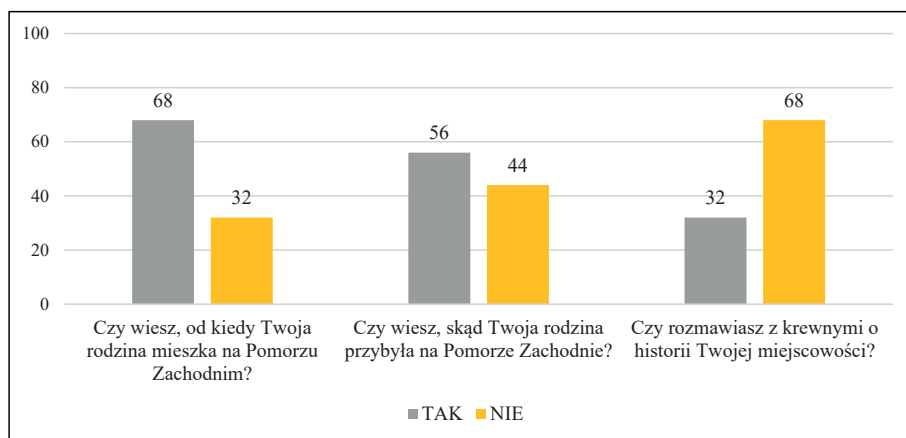
²³ W badaniu sondażowym przeprowadzonym przez Fundację Schumana w 2019 r. Szczecin uplasował się na 11. miejscu w rankingu Miasta dla Młodych, w którym głos zabrali Europejczycy między 16. a 30. rokiem życia. Zob. *Czy Szczecin jest miastem dla młodych ludzi? Jak wypadamy w rankingu Europolis 2019 [SONDAŻ]*, <https://szczecin.wyborcza.pl/szczecin/7,34939,25392626,czy-szczecin-jest-miastem-dla-mlodychranking-fundacji-schumana.html> (dostęp: 31.01.2024).

Wykres 12b. Wyniki procentowe odpowiedzi uczniów na pytanie o identyfikację z własną miejscowością (inną niż Szczecin) (n = 213)

Z odpowiedzi wynika, że aż 69,5% badanych identyfikuje się ze swoim miejscem zamieszkania, co należy uznać za bardzo optymistyczną sytuację. Wyższy poziom identyfikacji widoczny jest wśród licealistów niż wśród uczniów techników. Biorąc natomiast pod uwagę różnice wiekowe, czyli klasy najmłodsze i najstarsze, trzeba stwierdzić, że liczba odpowiedzi pozytywnych była porównywalna. Natomiast w przypadku odpowiedzi negatywnych tendencja była podobna jak w przypadku Szczecina – starsi w mniejszym stopniu utożsamiają się ze swoją miejscowością (8,9%) niż młodsi (1,1%).

Ostatnia grupa pytań dotyczyła znajomości historii rodziny, ale wyłącznie w kwestii jej związków z Pomorzem Zachodnim (wykres 13).

Wykres 13. Wyniki procentowe odpowiedzi na pytania o znajomość historii własnej rodziny (n = 781, n = 778, n = 778)

Okazuje się, że zdecydowana większość ankietowanych uczniów ma wiedzę na temat przybycia swoich przodków na Pomorze Zachodnie (68,0%). Nieco gorzej przedstawia się natomiast wiedza na temat terenów, z których oni przybyli (56,0%). Wyniki świadczą o zainteresowaniu młodych ludzi historią rodziny, widać jednak, że nie jest to zjawisko powszechne, zwłaszcza w odniesieniu do badanych aspektów (migracja, pochodzenie terytorialne). Czynnikiem, który może mieć wpływ na uzyskane wyniki, jest rosnący dystans czasowy dzielący współczesną młodzież od wydarzeń, o które pytano w ankiecie. Pierwsze pokolenie polskich mieszkańców regionu to osoby, które już nie żyją lub są bardzo wiekowe. W przekazie międzypokoleniowym ważna jest też intensywność kontaktów, a ta może być niewielka, jeśli starsi członkowie rodziny mieszkają gdzieś dalej, a pokolenie rodziców, z różnych powodów, nie jest depozytariuszem wiedzy o historii rodziny.

Ostatnie pytanie w tej części ankiety odnosiło się do rozmów o przeszłości z krewnymi. Tylko co trzeci badany stwierdził, że prowadzi takie rozmowy, podejmując tematy dotyczące miejsca zamieszkania, a jedynie

pojedyncze osoby próbowały bliżej określić, czego te rozmowy dotyczą²⁴. Pytanie miało charakter otwarty, co mogło być przyczyną niechęci ankietowanych do udzielenia na nie odpowiedzi. Aż 68,0% uczniów stwierdziło, że nie rozmawia z krewnymi na temat historii swojej miejscowości.

Podsumowanie

Na podstawie wyników przeprowadzonych badań można sformułować kilka wstępnych wniosków dotyczących stosunku uczniów szkół zachodniopomorskich do przeszłości regionu, a także roli szkoły w przekazywaniu tej wiedzy.

Większość ankietowanych uważa, że wiedza na temat przeszłości regionu jest przydatna, jednak stan własnej wiedzy na ten temat oceniają dość krytycznie, wystawiając sobie ocenę niedostateczną. Potwierdzeniem opinii badanych są wyniki ich odpowiedzi na pytania dotyczące znajomości i oceny postaci oraz wydarzeń związanych z historią Pomorza Zachodniego. Z optymizmem należy podejść jednak do faktu, że spora część respondentów deklaruje chęć podnoszenia poziomu swojej wiedzy na temat regionu. Lepiej wypadła samoocena wiedzy uczniów o historii własnej miejscowości. Są oni też bardziej zainteresowani doksztalcaniem się w tym obszarze. Oznacza to, że dla młodzieży historia lokalna jest bardziej atrakcyjna poznaczco niż historia regionu.

Uczestnicy badania widzą dużą rolę szkoły w przekazywaniu wiadomości o historii regionalnej czy lokalnej. Zdecydowana większość uważa, że powinno odbywać się to podczas lekcji. Drugą preferowaną przez nich formą poznawania regionu są wycieczki. W znacznie mniejszym stopniu interesują ich formy, które wymagają od nich dodatkowej aktywności i poświęcenia wolnego czasu (np. koła zainteresowań) lub biernego przyswajania informacji przez wykłady i prelekcje. Warto jednak zauważyć, że są to formy, z którymi uczniowie spotykają się stosunkowo rzadko, stąd zapewne przekonanie o ich niższej skuteczności. Mimo stosunkowo bogatej oferty

²⁴ Podane odpowiedzi: czasy powojenne (osiem osób), druga wojna światowa, opowieści o historii lokalnych zabytków, historie na temat przejścia Szczecina przez Armię Czerwoną (cztery osoby).

muzealnej badani bardzo rzadko z niej korzystają. Jest to na pewno problem, który powinien zostać rozwiązany poprzez wzmocnienie współpracy szkół ponadpodstawowych z muzeami i instytucjami kultury.

Nie jest zaskoczeniem, że dla młodzieży głównym źródłem informacji o przeszłości regionu jest Internet. Stosunkowo niewielu badanych wskazało natomiast rodziny jako źródło informacji o historii regionu. Przyczyny tej sytuacji wymagają na pewno pogłębionych badań, ale być może jedną z nich jest to, że pokolenie rodziców obecnych uczniów samo niewiele wie o swoim regionie czy miejscu zamieszkania. Duży odsetek respondentów przekonanych, że edukacja o regionie powinna być prowadzona przez szkołę, sugeruje, że młodzi ludzie oczekują systematycznego i całościowego przekazu wiedzy. Na Pomorzu Zachodnim i w samym Szczecinie brakuje adresowanych do ludzi młodych opracowań poświęconych tematyce regionalnej. Pamiętając jednak o tym, że badani należą już do pokolenia cyfrowego, należy stwierdzić, że takie opracowania powinny mieć raczej formę platform edukacyjnych niż tradycyjnych książek.

Na uwagę zasługuje też fakt, że badani mają bardzo wyraźnie zdefiniowane poczucie swojej przynależności do określonego terytorium. W ogromnej większości czują się Europejczykami i Polakami. Mniej zdecydowane są natomiast ich deklaracje dotyczące identyfikacji regionalnej (Pomorzanin) czy lokalnej (szczecinianin lub mieszkaniec danej miejscowości). Widoczna jest również atrakcyjność stolicy regionu, gdyż część respondentów przebywających w niej czasowo utożsamia się ze Szczecinem. Mimo że wskazania dotyczące identyfikacji regionalnej czy lokalnej są rzadsze niż w przypadku bycia Europejczykiem lub Polakiem, można stwierdzić, że region stanowi dla badanych istotny punkt odniesienia.

Ciekawych obserwacji dostarczają odpowiedzi uczniów na pytania o znajomość historii swojej rodziny. Większość deklaruje, że wie, od kiedy ich przodkowie mieszkają na Pomorzu Zachodnim, znacznie jednak trudniej im wskazać, skąd rodzina na te tereny przybyła. Nie jest to zatem wiedza pogłębiona i być może wynika ze słabych kontaktów międzypokoleniowych. Kwestia ta wymaga niewątpliwie dalszych badań, również w wymiarze ponadregionalnym.

Autor artykułu zdaje sobie sprawę z niedoskonałości metodologicznych przeprowadzonego badania. Z pewnością część pytań powinna zostać pod-

dana głębszej weryfikacji przed ich włączeniem do ankiety, zdecydowanie zabrakło też przynajmniej kilku pytań, które pozwoliłyby na szerszą interpretację uzyskanych wyników. Wydaje się jednak, że zgromadzony materiał, również ze względu na liczebność przebadanej grupy, pozwala na formułowanie ostrożnych wniosków, a uzyskane wyniki mogą posłużyć jako przyczynek do dyskusji na temat potrzeby prowadzenia systematycznej edukacji regionalnej²⁵. Mogą też stanowić asumpt do przeprowadzenia podobnych badań w innych regionach kraju, a porównanie ich wyników z pewnością pozwoliłoby w pełniejszy sposób odpowiedzieć na pytanie o rolę wiedzy o regionie w kształtowaniu tożsamości regionalnej młodzieży.

²⁵ Zdaniem Szwarz korzyści przynoszone przez edukację regionalną w postaci kreowania tożsamości dzieci i młodzieży oraz przygotowania do świadomego bycia obywatelem w dorosłym życiu są nie do przecenienia. A. Szwarz, op. cit., s. 93.